

Krmelín za druhé republiky, za války a nacistické okupace (1938 - 1945)

Mečislav Borák

In: *Dějiny Krmelína*. Brušperk, Obecní úřad v Krmelíně 1997, s. 121-133.

Koncem třicátých let začalo nacistické Německo uskutečňovat své expanzivní světovládné plány a jednou z prvních obětí jeho agrese se stalo demokratické Československo. Postupně ztratilo státní samostatnost a sama existence českého národa byla bezprostředně ohrožena. Také pro obec Krmelín nastávalo jedno z nejtěžších období celé její historie.

Symbolickou předzvěstí blížící se katastrofy se stala polární záře, v našich zeměpisných šířkách poměrně vzácný atmosférický jev. Jak vzpomínají pamětníci, vylákala hra ohnivých barev 25. ledna 1938 k večernímu výjezdu i krmelínské hasiče. Připomínala se dávná proroctví, ale stejně si sotvakdo připustil, že ani ten skutečný válečný požár, který měl zakrátko zachvátit Evropu a posléze i celý svět, již nelze uhasit.

Odhodlání všech vrstev národa bránit republiku sice den ode dne rostlo, ale politika ústupků evropských mocností Hitlerovi dostala ČSR do mezinárodní izolace a zpečetila osud první republiky. Posledním pokusem o záchranu byla všeobecná mobilizace československé armády 23. září 1938, úspěšně provedená i v Krmelíně. Bez potíží proběhla i rekvizice koní a vozů pro vojenskou potřebu. Do obce byl v té době přiháněn dobytek z vesnic na Opavsku, které jejich obyvatelé v obavách z vojenského konfliktu hromadně opouštěli, ať již do českého vnitrozemí nebo naopak do blízkého Německa. Po uklidnění situace však museli krmelínští občané dobytek zase vrátit. Obcí prošlo několik transportů koní, jež obvykle tábořily u sokolovny. V podzimních polních pracích však obci zrekvírované koně chyběly, stejně jako odvedení hospodáři, takže se práce toho roku značně opozdily. Armáda, která se po přijetí mnichovských podmínek nakonec stáhla do vnitrozemí, zapůjčila do Krmelína aspoň několik vojenských koní z posádek v Nové Bělé a Staré Vsi n. O., někde rolníkům vojáci dokonce vypomáhali. Další strasti způsobila chovatelům dobytka v říjnu 1938 epidemie slintavky a kulhavky.

Potupná mnichovská dohoda mimořádně těžce poznamenala i politický okres Moravská Ostrava, do jehož rámce Krmelín tenkrát patřil, stejně jako sousední okres novojičínský. Hranice s Německem se tak dostala do bezprostřední blízkosti obce, neboť Petřvald, Polanka, Košatka i Svinov připadly říšské župě Sudety. Z krmelínského kopce šlo teď shlížet

nejen do Německa, ale i do Polska. Polský zábor Těšínska se přiblížil až těsně k Ostravě, spolkl celé Karvinsko a ukrojil i kousek Frýdecka. Krmelínští to pokládali za křivdu ještě výraznější, než jaké se republika dočkala od Němců. Polsko již dříve činilo nátlak na několik Poláků žijících v Krmelíně. Tak bylo p. Valusiakovi, který se sem přiznal, nařizeno polským konzulátem v Ostravě, aby vzal své děti z krmelínské školy a posílal je do polské školy v Ostravě, jinak že mu bude odebrána renta, již jako invalida z první světové války pobíral. Musel uposlechnout a nakonec se i s rodinou odstěhoval do Polska. Další Poláci Goluszko a Kardaczinski však do Polska nechtěli a snažili se získat československou státní příslušnost.

Zábor podstatné části pohraničního území citelně narušil hospodářský život zbytku Ostravska, jež teď bylo s okleštěným zbytkem republiky spojeno jen úzkým klínem Místecka a Frýdecka. Z okolního zabraného území sem proudili utečenci a mnozí z nich se v obci usadili. Nejvíce jich přicházelo z blízkého Novojičína (Petřvald, Petřvaldík, Příbor, Suchdol n.O., Košatka, Kujavy) - celkem 22 rodin, a rovněž z Bílovecka (Bílovec, Velká Polom, Dolní Lhota, Polanka, Svinov) - 9 rodin. Z polského záboru Těšínska (Karviná, Orlová, Petřvald, Bohumín, Komorní Lhotka) přišlo 8 rodin, z Opavska (Hrabyně, Háj) 2 rodiny, z Hlučína 1 rodina. Až z daleké Podkarpatské Rusi se vrátila rodina občana, který byl sice do obce příslušný, ale nikdo si ho tu již nepamatoval. Po vzniku samostatného Slovenska se v květnu 1939 vrátila další rodina. Celkem se tedy jednalo o více než čtyři desítky rodin přistěhovaných přímo, další sem později přicházely z jiných protektorátních obcí. Krmelín tak poskytl přístřeší několika stovkám občanů, kteří se po rozpadu republiky ocitli v životní nouzi.

Národní katastrofu započatou Mnichovem dovršila násilná okupace zbytku českých zemí nacisty a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava. Na Ostravsko, Místecko a Frýdecko vpadla německá vojska již 14. března 1939 v pozdních odpoledních hodinách, tedy ještě před berlínským jednáním prezidenta Háchy s kancléřem Hitlerem, které mělo přinést oficiální souhlas s okupací. V nedalekém Místku se vojáci třetího praporu 8. pěšího slezského pluku, umístění v bývalé Czajankově továrně poblíž mostu přes Ostravici, postavili vetřelcům na odpor. V boji padlo asi patnáct útočníků, na straně obránců bylo jen několik raněných. Svědkem této historické události byl i krmelínský občan Miloš Chamrád, který tenkrát bydlel v Místku. Spolu s lidmi vycházejícími z místeckého kina se ocitl uprostřed přestřelky, viděl i průjezd německé armády a místecké náměstí zaplněné koňmi německé jízdy. V tom kině prý tenkrát hráli americký film "Hurikán" a diváci jistě netušili, že skutečná smršť je potká až před biografem.

Jen pět měsíců poté se cílem německého útoku stalo Polsko. Jeden ze směrů útoku německé armády vycházel z protektorátního Ostravska, kde se v létě 1939 jednotky formovaly. V Krmelíně šlo o jednotky týlové - o vojenské pekaře, kteří obsadili sokolovnu i obě školy a pojizdými pekárny zaplavili cvičiště a později i část Bělského lesa. Zůstalo po nich v trávě plno špatně upečených bochníků chleba. Správa obce byla v prvních letech protektorátu formálně stále ještě v rukou obecního zastupitelstva, vzešlého z voleb v roce 1932. Starostou obce byl František Holaň, po jeho zatčení 16.3.1942 vedl zastupitelstvo první radní Emil Mácha. Z dochovaných zápisů ze schůzí vyplývá, že zastupitelstvo se pravidelně zabývalo např. nuceným kontingentem obilí, povolováním porážek dobytka, organizováním sběru odpadových surovin apod. Už v září 1939 zavedly protektorátní úřady přidělový systém na potraviny a zásobovací poměry se stále zhoršovaly. Veškerá zásadnější rozhodnutí musela být předem konzultována s německými úřady, jak o tom svědčí např. zápis z 11.10. 1942. Týkal se vyplacení sociální podpory ženám, jejichž manželé byli již delší dobu ve vazbě (paní Czanová a Balcarová), a zněl doslova: "Usneseno přesvědčit se u německých úřadů v Moravské Ostravě, že proti výplatě není námitek." V roce 1942 převzala obec do své správy majetek a rozpočet hasičského sboru. K 15. květnu 1943 byla působnost obecního zastupitelstva ukončena a správu obce převzala správní komise, která pak působila až do konce války. Jako předseda byl do ní jmenován místní Němec Josef Kramolisich a jako členové Vladimír Kovář, Alois Mácha, Isidor Folta a Josef Menšík. Na zasedání zastupitelstva 18.6.1943 byl přizván i Emil Mácha, aby podal informaci o době svého úřadování jako zástupce starosty, zůstal pak dále zaměstnán v obecním úřadě jako pomocná kancelářská síla.

V průběhu války došlo k zásadní změně v územním začlenění Krmelína. V červnu 1942 probíhala reorganizace protektorátních úřadů, jež se týkala i změn v územních obvodech okresních úřadů. Tak byl Krmelín vyčleněn z ostravského okresu a zařazen do okresu místeckého. Stará Bělá byla už v roce 1941 připojena k Ostravě jako jedna z jejích městských částí.

Počet obyvatel obce se stále zvyšoval, především díky přistěhovalcům, až dosáhl v roce 1944 celkem 1410 osob (po válce počet obyvatel opět poklesl, protože většina přistěhovalců z obce odešla, zvláště v rámci osídlování pohraničí). Také chov dobytka byl v obci nejvyšší v roce 1944 a později klesal.

I když prostředky a metody okupační politiky zavedené nacisty v protektorátě, v okupovaných Sudetech či na Těšínsku se v mnoha konkrétních detailech lišily, hlavní cíle

nacistů byly obdobné: co nejvíce využít hospodářského potenciálu okupovaných oblastí pro válečné potřeby říše a co nejrychleji uskutečnit germanizaci těchto území. Nacisté postupně získali do svých rukou zdejší majetek a stále otevřeněji přistupovali ke germanizaci místních obyvatel. Skupiny obyvatel, které poněmčení odmítaly nebo nevyhovovaly nacistům z rasových, politických či jiných důvodů byly určeny k vysídlení a přímé fyzické likvidaci. Tato hrozba se týkala i většiny českého národa. Je proto pochopitelné, že se musel bránit.

Krátce po osvobození krmelínský letopisec Karel Linhart s patřičnou hrdostí konstatoval, že vesnice ani v těžkých dobách nezradila svůj národ a neztratila nic na své cti. Snad jen přílišný strach z teroru by u mnohých zasluhoval výtky, neboť působil jistou uzavřenost a lhostejnost k osudu postižených spoluobčanů, jak zmiňovaný autor mimořádně působivě vystihl v následujícím podobenství, jež nepostrádalo aktuálního významu ani v dobách jen zcela nedávno minulých:

"Mravní otrlost stala se dědictvím velké války. Z té doby zůstal v nás mnohý kaz. Slabší povahy se nalomily. Ziskuchtiví byli blízcí prodejnosti. Z nutné opatrnosti vzájemná nedůvěra rostla. Předstíraná povrchnost přešla nám do krve a masa. Z přetvářky stal se zvyk. Všichni veřejní pracovníci na příkaz podepisovali sliby Adolfu Hitlerovi a neplnili je. Nedodržení slibů stalo se všedním zjevem. Z dědictví okupace zůstal v nás sklon k vzájemnému obviňování se ze zrady.

Co všechno museli jsme předstírat, co všechno museli jsme skrývat v tajných příhradách svých domů i srdcí. Ukrývali jsme zbraně a prapory, zakázané knihy a obrazy národních světců. Skrývali jsme své pravé smýšlení a nenávisť k Němcům. Stali jsme se mistry v přetvářce a zvykli jsme si na ni. Všechny tyto kazy je třeba vypálit jako červy zalezlé pod kůží."

Tato slova výstižně charakterizují dobu nesvobody i onu nesmírnou psychickou zátěž, jíž byli občané vystaveni. Tím více vyniká hrdinství těch, kteří se dokázali násilí postavit. Nacistickými věznicemi prošlo téměř padesát krmelínských občanů, pomník obětem u vchodu na hřbitov uvádí 18 jmen. Jen 2 z těchto hrdinů však zemřeli na frontě, v boji, všichni ostatní byli nacisty umučeni či popraveni. I tento fakt přesvědčivě vypovídá o zločinném charakteru okupace.

Škála odboje krmelínských občanů byla velmi pestrá, od domácího odboje vojenského a občanského až k účasti na partyzánských bojích a povstáních proti okupantům. Nechyběl ani odboj zahraniční. Hned na počátku okupace odešli ilegálně do ciziny 4 vojáci a důstojníci

československé armády (Alois Zezulka, Petr Tichopad, Kajetán Hlavenka a Alois Vávra), aby za návrat svobody bojovali se zbraní v ruce.

V domácím odboji měl Krmelín nejpočetnější zastoupení ve vojenské odbojové organizaci Obrana národa, jež se skládala většinou z bývalých důstojníků československé armády. Cílem organizace bylo shromažďovat zbraně a provádět výcvik bojovníků tak, aby ve vhodném okamžiku války mohli podnítit celonárodní povstání proti okupantům. Krajské velení Obrany národa v Ostravě bylo jedním ze šesti krajských velitelství podřízených zemskému velitelství v Brně, v jeho čele stál podplukovník Edmund Klímek. V Krmelíně prý bylo do této organizace zapojeno na čtyřicet osob. Z Krmelína pocházel Leoš Rusek, nevlastní bratr Klímkova zástupce, důstojníka pro styk s okresními veliteli poručíka Čestníra Ruska. Právě Č. Rusek získal pro Obranu národa hodně odbojářů ze Staré Bělé a okolí. Byl mezi nimi i poručík Alois Vávra z Krmelína, který se stal v rámci ostravského okresu velitelem 4. úseku, zahrnujícího Starou a Novou Bělou, Výškovice, Proskovice, Krmelín a Starou Ves. Zanedlouho se Vávra stal velitelem celého okresu Moravská Ostrava. Krmelín byl pak začleněn spolu s Proskovicemi a Starou Vsí n.O do 5. obvodu ostravského okresu, velitelem obvodu byl Eduard Hrabovský ze Staré Vsi. Krmelínský rodák Zdeněk Linhart, povoláním zámečník, vykonával v organizaci funkci spojky. Jezdil na motocyklu s depešemi pplk. Klímka až do Buchlova. Byl členem krmelínského hasičského sboru, jehož starosta Josef Mácha i náčelník Alois Blahut kryli jeho činnost potvrzením o výkonu služby ve zbrojárně sboru. Krajská organizace Obrany národa byla rozbita několika údery gestapa - k prvnímu došlo již v prosinci 1939, k dalšímu v březnu a srpnu 1940 a nejdrtivější přišel v létě 1941, kdy byl až na výjimky tento odboj zlikvidován. Tenkrát byl zatčen (10.9.1941) i Zdeněk Linhart, a spolu s ním další krmelínští občané, zahradník Josef Tumlíř a dělník Vilém Šimečka. Převezli je z Ostravy do Brna a odtud do koncentračního tábora Mauthausen, v němž byli společně 15.11.1941 umučeni.

Alois Vávra vykonával funkci velitele ostravského okresu Obrany národa jen do podzimu 1939, kdy ji po něm převzal prof. Karel Neuwirt z Ostravy. Vávrovi se podařilo opustit protektorát a později se začlenil do řad československých letců ve Velké Británii. Působil v 311. bombardovací peruti a získal hodnost F/O (Flight Officer), jež odpovídala československé hodnosti nadporučíka. Dne 18. listopadu 1943 se jeho letoun Liberator nevrátil z operačního letu nad Biskajským zálivem. Moře později vyplavilo na pobřeží Normandie tělo pouze jediného člena z celkem 9-členné posádky, L.Fajta. Vávrovo jméno je

vzpomenuto na panelu č. 130 v památníku letců v Runnymede ve Velké Británii. Posmrtně byl povýšen do hodnosti kapitána.

V Krmelíně nechyběl ani levicově zaměřený odboj. Už 11. listopadu 1939 se na triangulačním bodě na krmelínském kopci, na nejvyšším místě v širokém okolí, objevila československá vlajka, podobně jako třeba ve Staré Bělé a na asi dvaceti stožárech a továrních komínech v Ostravě. Šlo o akci příslušníků Národního hnutí pracujících mládeže a komunistů, kteří tak chtěli jako symbol vzdoru připomenout výročí říjnové bolševické revoluce. Ke komunistickému odboji patřil krmelínský rodák Arnošt Balcar. Pracoval jako horník na jámě Louis ve Vítkovicích a před válkou byl činovníkem v sociální demokracii a v její dělnické tělovýchově. Proslul jako motocyklový závodník, na stroji značky Condor absolvoval řadu závodů v ČSR a v Polsku, než musel ze zdravotních důvodů sportu zanechat. Za okupace vydával ilegální letáky, které sám také sestavoval. Jejich obsah však vůbec neodpovídal tehdejší vyčkávané linii komunistické politiky, jak byla až do napadení SSSR komunistickým vedením prosazována. Dokonce se v nich ani o komunistické straně nehovořilo, např.: "Český lide, český národe, přišel čas našeho boje za samostatnost. Nebudeme trpět a snášet nadvládu prušáckých okupantů. Žádáme vyklizení českých zemí..." Počátkem roku 1941 byl v Krmelíně odhalen úkryt rozmnožovacího stroje a 5. února 1941 byl A. Balcar zatčen. Po věznění v Ostravě, Brně a Ratiboři byl nakonec ve Vratislavi odsouzen ke třem a půl letům káznice. Když si trest odpykal, byl předán do koncentračního tábora, jak bylo tenkrát běžným zvykem. Zahynul v koncentračním táboře Flossenbürg 11.2.1945. Jeho památky později propagandisticky využila KSČ, byl po něm nazván závod automobilů na ostravském okruhu, který se jezdil jako "Balcarův memoriál".

...

(Zbytek textu byl poškozen a není v elektronické podobě dochován.)